

RECUPERACIÓ DE TEIXITS HISTÒRICS I RESTAURACIÓ D'INDUMENTÀRIA TRADICIONAL DEL FONS PROPIETAT D'AIRES SOLLERICS. UNA ACTIVITAT PILOT DINS EL PROJECTE CULTOUREST DEL CONSELL DE MALLORCA

*Maria Carbonell Quetglas**

RESUM

El fruit de l'experiència duta a terme dins el marc del projecte europeu *Cultourest*, durant els anys 2005-2007, en el qual participà el Consell de Mallorca, conjuntament amb altres països com Itàlia, Polònia, Grècia i Portugal, és el tema central de la comunicació.

De les tasques dutes a terme al Projecte *Cultourest* liderat pel Consell de Mallorca, es van fer dos apartats específics en el àmbit de la restauració, per a Béns Immobles i Béns Mobles. El Consell va centrar les actuacions dins l'apartat de béns immobles amb el Centre d'Arqueologia i Restauració de Son Rossinyol. A l'apartat de béns mobles la ini-

* Tècnica Projecte Cultourest responsable component de Restauració. Consell de Mallorca. És coordinadora Centre d'Arqueologia i restauració de Son Rossinyol.

ciativa va donar pas a una activitat pilot, centrada en dos aspectes del patrimoni tèxtil: els fons de teixits del Convent de les Caputxines de Palma, i el fons d'indumentària tradicional de l'agrupació *Aires Sollerics*, aprofitant el treball desenvolupat per a la recuperació i conservació d'indumentària tradicional per iniciativa del director de l'agrupació, Guillem Bernat.

Dels aspectes a tractar, cal mencionar els que fan referència als criteris d'intervenció i inventariat dels materials. S'ha aprofundit en la pràctica de la recuperació dels diferents materials de la indumentària, i uns dels principals resultats ha estat l'elaboració d'un protocol, analitzant les diferents fases de l'actuació, del patronatge a la reintegració del material.

I. INTRODUCCIÓ

Les activitats de restauració i conservació de teixits històrics i indumentària tradicional, s'han duit a terme en el marc d'un projecte de col·laboració europeu (CULTOUREST), subvencionat per la Unió Europea. L'objectiu del projecte fou la recuperació i la conservació de patrimoni amb la finalitat de donar a conèixer les regions dels diferents països a partir de trets particulars del patrimoni. Els països participants foren Polònia, Portugal, Itàlia i Espanya.

El projecte va ser liderat pel Consell de Mallorca i es va desenvolupar de febrer de 2005 a abril de 2007. Les activitats es varen dur a terme al Centre d'Arqueologia i Restauració de Son Rossinyol del Consell de Mallorca, al Convent de la Puríssima Concepció de les monges Caputxines de Palma i al Centre Cultural de Can Dulce a Sóller. La part pràctica de les intervencions, recuperació de peces d'indumentària tradicional, s'ha fet al taller de restauració de Son Rossinyol.

Les peces seleccionades per a l'actuació són part dels fons d'indumentària tradicional de l'Associació Aires Sollerics. El seu president, Guillem Bernat, i el grup de socis han col·laborat activament en el projecte, tant proporcionant la indumentària com participant en les diferents activitats, com desfilades, exposició i tallers de formació. Les actuacions s'han estructurat en diferents apartats que han estat definits com a components dins el projecte.

Es varen seleccionar tres peces del segle XIX: una falda de seda llistada i manufactura de Sóller, una mantellina negra de seda, amb un grau d'alteració molt elevat (per la qual cosa una vegada restaurada, se li donà el criteri de no apta per a l'ús) i, finalment, per completar el conjunt d'indumentària, un gipó de clara tipologia del segle XIX. A més, les peces escollides tenen un clar component històric de la indústria tèxtil de la localitat.

La comunicació que present té per objectiu donar a conèixer les activitats dutes a terme, amb col·laboració amb l'Associació d'Aires Solerics, dins el marc del projecte.

2. MATERIAL I MÈTODES

A partir de les peces seleccionades es varen dur a terme una sèrie d'activitats.

En primer lloc, es varen establir els criteris per a la restauració de les tres peces d'indumentària: falda, mantellina i gipó. La metodologia emprada ha estat la datació de les peces, l'estudi tècnic i científic, que ha permès fer una proposta d'intervenció basada en el diagnòstic concloent.

A partir de l'estudi analític de les peces i dels materials es fa una descripció acurada de les patologies. Es varen assignar codis infogràfics i nivells o graus d'alteració a les diferents peces i tipus de teixits, per així facilitar la localització i la classificació de les diferents patologies: mecàniques, pèrdua d'ortogonalitat, caiguda de trama, caiguda d'ordit, llacunes, frecs i talls, esfilagarsats, patologies físiques i químiques, taques d'origen biològic, taques de fotooxidació, patologies de manufactura i confecció, faltes de teixit, costures, sargits, pedaços, traus.

Una vegada establert el diagnòstic, mitjançant la descripció de les patologies, es va passar a l'execució de les diferents fases del projecte, amb les especificacions de les actuacions de recuperació dels materials tèxtils corresponents. Per a algunes de les tasques de difusió, com exposicions de les peces, s'han fet controls de les condicions ambientals mitjançant un sistema computaritzat per humitat i temperatura (Data Logger Hobo).

2.1 PROPOSTA D'INTERVENCIÓ

S'han realitzat els següents tractaments: neteja, microaspiració, eliminació de les intervencions anteriors, desmuntatge de les peces, croquis i localització de l'estat i disposició de les costures, croquis i patrons, protecció preliminar de zones susceptibles de sofrir mals durant l'actuació, correcció de deformacions mitjançant vapor controlat, alineació i assecatge, preparació de nous suports, consolidació, fixació, muntatge, emmagatzematge i exposició.

Un segon tipus d'activitats es va centrar en la dotació per al centre de Son Rossinyol de les instal·lacions, la distribució de l'espai i l'equipament tècnic bàsic per donar suport als professionals que feren les restauracions.

Paral·lelament, es varen dur a terme activitats i exposicions temporals, per difondre el patrimoni tèxtil restaurat, com l'inventari de part del fons de retalls tèxtils del Convent de les Caputxines de Palma, material de donacions fetes pels feligresos i que les monges fan servir per a la confecció d'indumentària, per a les anomenades imatges de vestir del Convent. També cal destacar l'organització de cursets de restauració i divulgació. (Fot. 2)

3. RESULTATS

3.1. ELS RESULTATS DE LA RESTAURACIÓ

Mantellina

- a) Estat de conservació: talls i esqueixos derivats d'una conservació inadequada, frecs per plegat d'emmagatzematge, esfilagarsat de la trama i l'ordit generat per l'ús.
- b) Intervenció: microaspiració per eliminar les restes de brutor superficial. Disposició d'un suport en cotó negre amb la finalitat de consolidar el teixit de seda original, restitució de l'ortogonalitat del teixit. Reintegració de les pèrdues de material i tancament de les laceracions mitjançant punts amb fil de seda negre imperceptibles per a l'ull.

Falda

- a) Estat de conservació: laceracions derivades d'una conservació inadequada (laceració frec d'emmagatzematge), afegits i pedaços en diferents parts de la peça, cintura i baixos de la falda. Pèrdua de consistència per debilitament de les fibres de seda, amb caiguda de la trama i ordit, i fins i tot pèrdua de teixit. El folrat de gasa estampada presenta també esfilagarsats. Substitució i canvi de peces constitutives de la falda.
- b) Intervenció: elaboració d'un patró de la peça. Senyalització de les patologies més importants, ubicació i dimensió d'aquestes. Eliminació d'a-

fegits aliens a la peça original. Neteja amb microaspiració per l'anvers i el revers de la peça. Consolidació del teixit original amb la disposició d'una tela base, semblant a l'original i neutra. Reintegració de llacunes amb el teixit original.

Gipó

- a) Estat de conservació: talls i esqueixos derivats d'una conservació inadequada (frecs per plegat d'emmagatzematge), llacunes per pèrdua de teixits per acció de microorganismes i insectes, taques de sulfuració en el folre i nombroses alteracions derivades de la manufactura i la confecció de la peça, costures, traus, i farcit de buata.
- b) Intervenció: elaboració d'un patró de la peça. Senyalització de les patologies més importants, ubicació i dimensió d'aquestes. Eliminació d'a-fegits aliens a la peça original. Neteja per microaspiració. Neteja química. Reintegració de les llacunes amb una tela de cotó i polièster semblant a l'original en trama i ordit.

3.2. RESULTATS DE LA DIFUSIÓ I CONSERVACIÓ DEL PATRIMONI TÈXTIL

El projecte va preveure tasques de difusió de les restauracions una vegada finalitzades. Per això es va dur a terme l'exposició de les tres peces d'indumentària, conjuntament amb la selecció d'altres, on es feien paleses les patologies més usuals, les derivades de l'ús i la desada. L'objectiu de l'activitat fou definir pautes i sistemes de conservació òptims, en funció dels tipus de peces i teixits, i en relació als sistemes tradicionals de desament. També es varen analitzar els sistemes expositius més adients i els materials emprats. A més, es va divulgar la recuperació de peces d'indumentària tradicional, mitjançant un taller de restauració, a partir d'una sèrie de peces aportades per particulars i associacions de ball de bot que havien sofert modificacions per l'ús al llarg del temps. En aquesta pràctica es volgué recuperar el patró antic, original, del qual derivaven. Per establir un protocol estandarditzat, es va adaptar una fitxa tècnica en la qual quedaren reflectits el patró, les característiques de la manufactura i les patologies diagnosticades sobre la peça.

Les peces d'indumentària tradicional han permès posar de relleu la importància del patrimoni tèxtil com una eina per a la difusió del patrimoni cultural a les Illes. La restauració de les peces ha donat lloc a l'elaboració d'un manual de bones pràctiques amb l'objectiu que les futures restauracions el facin servir com a referent. Les intervencions que s'han duit a terme al taller de teixits de Son Rossinyol compleixen amb els principis bàsics de la restauració. A més, es troben fonamentats en les intervencions imprescindibles per donar estabilitat a les peces tèxtils tractades. Totes les intervencions compleixen amb els principis de reversibilitat, diferenciació i màxima qualitat dels materials emprats, així com respecte a la peça original. Per tal d'establir els usos i les funcions de les peces, una vegada restaurades, s'han fet servir les normes d'actuació en matèria de conservació i restauració, que dicten organismes nacionals i internacionals en aquestes matèries.

4. CONCLUSIONS

La col·laboració dels diferents sectors implicats en la salvaguarda i la conservació del patrimoni tèxtil ha permès donar a conèixer la necessitat de continuar amb un programa de conservació del patrimoni tèxtil mallorquí. En aquest cas concret s'ha centrat en la indumentària tradicional de les associacions de ball de bot i patrimoni religiós al Convent de les Caputxines de Palma.

El treball amb els diferents sectors professionals implicats, de formació artesana, ha permès veure la necessitat de donar suport a sectors que, per diferents raons socials i culturals, han anat perdent al llarg del temps un lloc destacat en la nostra cultura. El patrimoni tèxtil necessita gaudir d'aquests coneixements per poder romandre conservat. Per altra banda, el treball conjunt d'artesans i la visió tècnica científica de la recuperació dels materials tèxtils aportada pels investigadors i els restauradors ha permès posar de relleu els avantatges del treball interdisciplinari.

No podem deixar de banda la necessitat de donar suport a les iniciatives encaminades a la recerca de noves alternatives per al tractament d'aquest bé patrimonial, com la indumentària tradicional, que ha passat a un ús lligat a la cultura popular i a bona part de les manifestacions del patrimoni intangible, celebracions, balls, representacions de trets històrics, etc.

Per finalitzar, cal dir que s'ha de crear un marc de confiança i d'interès que faci possible accedir, amb el suport de l'administració, a aquests béns en mans particulars o entitats privades. Parlam d'un patrimoni ocult dins calaixeres i caixes tancades de gran valor patrimonial. És per això que l'existència d'un lloc físic, com Son Rossinyol o el futur museu a Sóller, podrien fer possible una veritable feina de difusió i foment, per al públic en general, de la descoberta d'aquest patrimoni.

5. AGRAÏMENTS

Aquesta comunicació és fruit de la feina feta al llarg del projecte Cultourest dins l'activitat pilot de restauració d'indumentària tradicional i recuperació de teixits històrics, per la qual cosa vull mencionar, i donar les gràcies, a tot l'equip que ha fet possible les actuacions al projecte.

Guillem Bernat, responsable cap d'Aires Sollerics. Especialista en Indumentària Tradicional.

Catalina Trias. Mestra Artesana Tall i Confecció Indumentària Tradicional.

Martina Brunori. Restauradora tèxtil, Museu Vaticà Roma.

Agatha Costa. Restauradora tèxtil, taller privat.

Luisa Fernanda Zarate. Enginyera Tècnica Tèxtil.

Biel Carrió. Historiador Convent Caputxines de Palma.

Aina Pascual. Historiadora i Gestora Responsable Convent Caputxines de Palma.

Jaume Llabrés. Historiador i Gestor Responsable Convent Caputxines de Palma.

Donald Murray. Fotografies

Components d'Aires Sollerics, Associa Cultural Sóller

Josefina Martín. Gestora Son Rossinyol.

Personal de la brigada de Son Rossinyol.

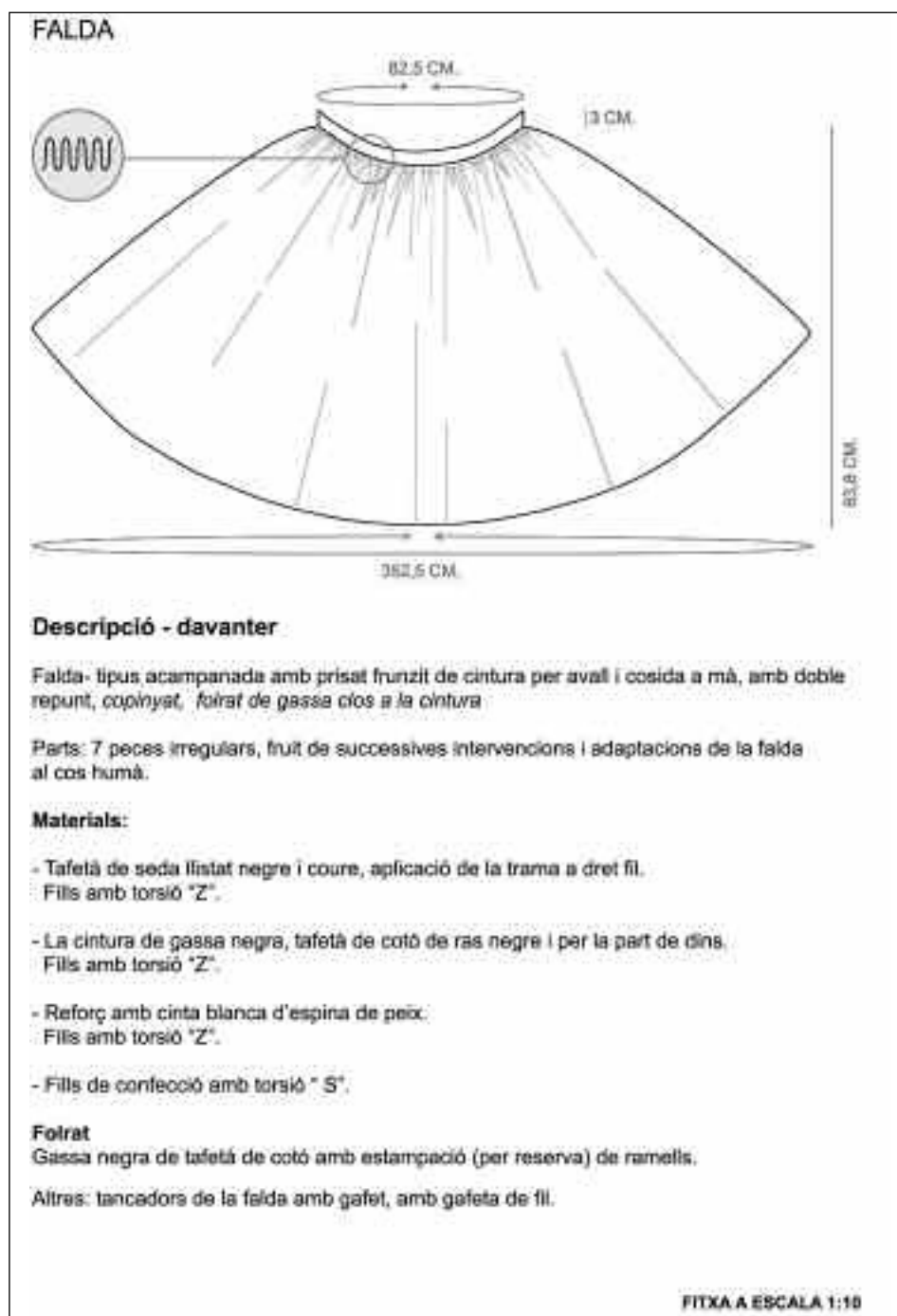
Participants taller de patrons, març 2007.

Participants I Jornades d'Indumentària Tradicional, abril 2007 (Aires Alcudiencs, Aires del Pla de Marratxí, Aires Sollerics, Al-Riyad (la Real), Escola de Ball de Bunyola, Escola Música i Danses, grup de Calvià i de Felanitx entre d'altres representats de grups i professionals de Palma).

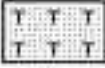

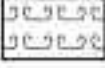

II JORNADES D'ESTUDIS LOCALS A SÓLLER

Centre d'Arqueologia i Restauració de Son Rossinyol. Condicionament del taller i inici de les activitats de restauració.

Elaboració d'una fitxa tècnica. Treball infogràfic de descripció de la peça, patró i senyalització de les diferents patologies.

PATOLOGIES TEIXITS - CULTOUREST				
Nº - NOMBRE - INFORMACIÓ	ICONO	TRAMA	CODIFICACIÓ ALFANUMÈRICA	
1 - Pèrdua d'ortogonalitat			1A	Pèrdua d'ortogonalitat lleugera
			1B	Pèrdua d'ortogonalitat mitja
			1C	Pèrdua d'ortogonalitat greu
2 - Taques				
3 - Pèrdua de trama				
4 - Pèrdua d'ordil				
5 - Llacuna per pèrdua de material				
6 - Esfiagarsats				
7 - Oxidació				
8 - Talls i frecs				
9 - Gafets i faltes de tissatge				
10 - Intervencions de confecció inadequades, sargits				
11 - Pèrdua de material				
12 - Pedaços				

Activitats lligades al projecte: desfilada i exposicions al Centre d'Arqueologia i Restauració de Son Rossinyol i Can Dulce de Sóller.

Taller de recuperació de peces antigues, elaboració d'un patró, recuperació del copinyat, volant i cordonet. I Jornades d'Indumentària Tradicional al Centre d'Arqueologia i Restauració de Son Rossinyol.

BIBLIOGRAFIA

- BERNAT ROCA, M. Serra, J. *Els teixits a les Illes Balears, segles XIII – XVIII. Edició: Institut Balear de Desenvolupament Industrial*. 1998. ISBN 84-89681-27-9.
- BERNAT ROCA, M. *Tèlers i teixidors a Mallorca*. Apunts per a un estudi etnogràfic . Gràfiques Miramar, 1985. Palma.
- BIBILONI ROTGER, J ; VALERO NUÑEZ , F. *Aproximació a l'artesania tèxtil de Mallorca*, Di7 Comunicació, 2000. Binissalem.
- ESPINOZA MORAGA, F., ARAYA MONASTERIO, C. *Análisis de materiales para ser usados en conservación de textiles*. Revista Conservar Núm. 4, 2000, Madrid.
- ESCUADERO, C. MARTÍNEZ, A. *Estudio de los efectos de la limpieza láser en tejidos antiguos: revisión y resultados tras ocho años de su aplicación*. C.C.R.B.C. Junta de Castilla i León.
- FUKAI, A. et al. *La colección del Instituto de la Indumentaria de Kioto. MODA*. Traducció: Monserrat Ribas. Taschen, 2003. ISBN 3-8228-2599-9
<<http://museodeltraje.mcu.es/>>
<<http://www.cdm.es/principalc.htm>>
- ICCROM. EUROPEAN PREVENTIVE CONSERVATION ESTRATEGY. *Hacia una estrategia europea sobre Conservación Preventiva*. Adoptada en la reunió de VANTAA. 21-22 de setembre de 2000.
- ICCROM. Hungarian National Museum. Principios Científicos de la Conservación Textil. (Apuntes) Budapest, Hongria, 1997.
- LLABRÉS RAMIS, J. Col·lecció *Els nostres arts i oficis d'antany*, Vol. Gràfiques Miramar, Palma. ISBN 84-3002-092-6
- LLEI del Patrimoni Històric de les Illes Balears*, GOVERN BALEAR, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports. Palma de Malloca. 1999. ISBN 84-89868-27-1
- MASDEU, C. MORATA, ML. *Restauració i Conservació de Teixits*. Centre de Documentació Museu Tèxtil Terrassa. 2000. ISBN 84-9211-9942
- MULET RAMIS, B. *Els Teixits de Seda Mallorquins: la Manufactura Popular de la Seda S. XVI-XVIII*. José J. De Olañeta. 1990 ISBN 84-7651-294-5
- PASCUAL, A. LLABRÉS J. *Els Betlems de les caputxines*. Palma. Impremta Politècnica, 1996. ISBN. 84-7535-338-X.
- PAYERAS CAPÓ, D. *Tradició tèxtil i Darrers teixidors a Muro*, I Jornades d'Estudis Locals, 2002. Ajuntament de Muro.
- Publicació Cultourest. Varis autors. *THE EXCHANGE OF GOOD PRACTICES METHODOLOGIES IN THE FIELD OF THE RESTORATION* . Ladispoli. 2007.
- SASTRE, J. *Els brodats a Mallorca*. Edicions Cort, 1996. Palma
- VILELLA, C. *Trajes de la Isla de Mallorca*, estudio preliminar de P. de Montaner i Margalida Rosselló Pons. José J de Olañeta, 2000, Palma. ISBN 84-7651-859-5.